

O ANALIZĂ COMPARATIVĂ A PERSPECTIVELOR OCCIDENTALĂ, SOVIETICĂ ȘI COMUNISTĂ LOCALĂ REFERITOARE LA PROCESUL DE SOVIETIZARE AL ROMÂNIEI, 1944-1947

Emanuel Copilaș*

Abstract. *This article investigates, from a comparative perspective, how the United States and Great Britain, the Soviet Union and the Romanian Communist Party (RCP) related to the tumultuous and unpredictable political interval experienced by Romania between 1944 and 1947. It starts with a brief chronology of the main events of the period, then it advances to the way in which Washington's representatives within the Allied Control Commission approached the situation, continues with the Soviet representation of this troublesome interregnum and, finally, it ends with an analysis of the opportunities and of the dangers the local communist strategy was confronted with and eventually managed to overcome according to the Soviet stakes in the matter and its own resources and interests. The major conclusion of this endeavor is that Romania's sovietization process was definitely a sinuous, lacunary, frustrating and ultimately imprevisibile one, both for the Western powers, the Soviet Union and the RCP.*

Keywords: sovietization, ideology, geopolitics, legionarism, communism.

În loc de introducere. România, 1944-1947: scurtă cronologie evenimentială

Imediat după 23 august 1944, partidele politice, intrate din nou în legalitate, încep consultări pentru formarea viitorului guvern. Fiind o stare de criză, Armata Roșie aflându-se deja prezentă în toată țara, regele îl numește la sfârșitul lunii august prim-ministru pe generalul Nicolae Sănătescu. Lucrețiu Pătrășcanu devine ministru interimar al Justiției, fiind totodată primul comunist din România care ajunge într-o poziție guvernamentală. În scurt timp, datorită presiunilor exercitate de comuniști, care nu considerau guvernul reprezentativ și organizau diferite campanii sociale pentru a își augmenta popularitate și numărul de membri, cabinetul Sănătescu este remaniat și cuprinde acum, la începutul lunii noiembrie, pe același Pătrășcanu, de data aceasta ministru plenipotențiar, pe Gheorghiu-Dej ca ministru al Comunicațiilor, pe Teohari Georgescu în calitate de subsecretar de stat la Interne și pe liderul Frontului Plugarilor, Petru Groza, în calitate de vicepremier. După numai o lună, al doilea guvern Sănătescu este înlocuit de guvernul condus de către generalul Nicolae Rădescu, acesta preluând totodată Internele, în speranța că va reuși să sustragă această importantă poziție membrilor FND. În rest, componența guvernului rămâne aceeași. Rădescu nu își atinge nici el obiectivele¹, așa că la 6 martie 1945 este instaurat primul guvern cu majoritate

* Lector univ. dr., Universitatea de Vest, Timișoara; e-mail: copilasemanuel@yahoo.com

¹ Dintre care se remarcă încercarea de a instaura un guvern care să excludă forțele politice membre ale Frontului Național Democrat. Mihai Fătu, *Alianțe politice ale Partidului Comunist Român, 1944-1947*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1979, p. 152.

comunistă, avându-l ca prim-ministru pe Petru Groza. Partidele istorice nu mai fac parte din componența noului cabinet; sunt incluse în schimb aripile dizidente PNT – Anton Antonescu și PNL – Gheorghe Tătărăscu, despre care vom mai discuta. Regele Mihai caută tot felul de eschive legale pentru a tergiversa formarea cabinetului Groza, dar, confruntat cu reacția dură și rău prevestitoare a sovieticilor, semnează în cele din urmă actul de constituire al noului guvern.

Între timp însă apar niște reorientări importante în politica externă americană, care devine mai asertivă, îngrijorând Uniunea Sovietică și pe comuniștii locali și oferind totodată speranțe disproporționate partidelor istorice. Guvernul Groza nu mai este recunoscut de către puterile occidentale, iar regele refuză să mai semneze actele guvernamentale punând astfel *de facto* guvernul în ilegalitate. Gestul monarhului a rămas cunoscut sub numele de „greva regală”. În ianuarie 1946 cabinetul Groza este remaniat pentru a-i include pe Mihai Romniceanu din partea PNL, respectiv, pe Emil Hațieganu din partea PNT în calitate de miniștri fără portofoliu. În toamna aceluiași an, mai târziu decît în multe alte state est-europene, sunt organizate primele alegeri postbelice. FND-ul amână voit data organizării acestora în speranța că recolta agricolă din timpul verii va fi una bogată, iar populația, mulțumită, va vota în mod corespunzător. Nu s-a întâmplat așa. Alegerile au fost fraudate masiv, aliații occidentali au protestat timid, iar noul guvern Groza se consideră acum legitimat prin vot popular. Șicanele la adresa presei de opoziție și a partidelor istorice se amplifică². În general, la protestele americane și britanice legate de campania electorală violentă a FND și de abuzurile sistematice la care era supusă opoziția, guvernul Groza răspunde că nu a primit plângeri similare din partea Uniunii Sovietice, al treilea membru al Comisiei Aliate de Control din România, și că regretă, dar se vede nevoit să nu le ia în considerare³.

În 1947, în urma unei tentative eșuate a unor lideri PNT de a părăsi ilegal țara și a forma un guvern în exil, Iuliu Maniu este arestat și PNT desființat. În aceste condiții, PNL își încetează de facto activitatea, iar PNL-Tătărăscu este dizolvat în vara anului 1947 sub pretext că liderul partidului, fost ministru al Externelor și reprezentant al României la Comisia de Pace de la Paris, ar fi spion occidental. În decembrie, regele Mihai este constrâns să abdice, monarhia fiind abolită. În tot acest timp, social-democrații sunt atrași tot mai mult pe orbita PCR, partid în care vor fi integrați definitiv în 1948, an în care România devine republică populară și PCR își schimbă denumirea în Partidul Muncitoresc Român (PMR)⁴.

² *România. Viața politică în documente, 1946*, editor Ioan Scurtu, Arhivele Statului din România, București, 1996, p. 425–430.

³ Paul Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană față de România, 1938–1947*, traducere de Gheorghe Onișoru, Iași, Centrul de Studii Românești, Fundația Culturală Română, 1995, p. 151.

⁴ Dennis Deletant, Maurice Pearton, (1998), *Romania observed. Studies in contemporary Romanian history*, București, Edit. Enciclopedică, 1998, p. 119–128; *România. Viața politică 1946*, p. 445–446. Chiar și comuniști locali proeminenți ca Simion Bughici, succesorul Anei Pauker în funcția de ministru de Externe în 1952, sau Sergiu Brătescu, un nume mai puțin cunoscut, au recunoscut eșecul categoric al partidului la alegerile din 1946. Vezi *Confesiunile elitei comuniste. România, 1944–1965: rivalități, represii, crime ... Arhiva Alexandru Șiperco* [infra: *Confesiunile elitei comuniste ...*], editor Andrei Șiperco, vol. I, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015, p. 301, 338–339, 373.

Fără gesturi nesăbuite: perspectiva occidentală

Referitor la conferința de la Yalta, în istoriografia română s-a creat o adevărată mitologie conform căreia România, aliat de bună credință al Uniunii Sovietice, chiar dacă pe ultima sută de metri, a fost trădată și abandonată în brațele lui Stalin de către Statele Unite și Marea Britanie, în ciuda contribuției importante aduse la încheierea conflagrației⁵. Am văzut că de fapt lucrurile nu stau deloc așa. Să vedem în continuare cum se raportau americanii și britanicii la România postbelică, ce așteptări și, totodată, ce temeri manifestau relativ la politica sa internă.

Nu numai pentru sovietici, ci și pentru britanici și americani, România era finalmente o țară inamică, armatele sale luptând alături de forțele Axei timp de trei ani; în plus, interesele occidentale majore erau în Grecia în primul rând, respectiv în Polonia, în al doilea rând. Preeminența sovietică asupra României era indisputabilă. Doar forma pe care urma să o ia era, până la un anumit punct, negociabilă. Generalul Susaikov, membru al Comisiei Aliate de Control, se exprimase foarte clar că problema compensațiilor pe care România trebuie să le plătească sovieticilor este o chestiune strict sovieto-română, în care americanii nu trebuie să intervină⁶.

Nici nu prea aveau de gând, dincolo de anumite indignări morale lipsite de urmări practice. Cortland van Schuyler, reprezentantul Statelor Unite în cadrul Comisiei Aliate de Control, este dezamăgit în primul rând de liderii partidelor istorice, pe care îi consideră incompetenți și nerealiști⁷.

Este foarte ușor și foarte eronat să adoptăm o narativă moralist culpabilizatoare în raportarea la această perioadă, așa cum s-a procedat în mare măsură în perioada postcomunistă: emoțional, abordarea poate fi înțeleasă: regimul comunist căzuse, iar în literatura de specialitate și în discursul public sunt exacerbate vocile anterior reprimite, chiar dacă este vorba în principal de voci extremiste, legionare și/sau radical-naționaliste,

⁵ Nicolae Baciu, *Agonia României. Dosarele secrete acuză, 1944-1948*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1990, p. 62; Idem, *Yalta și crucificarea României*, Lugoj, Fundația Europeană Drăgan, 1990; Titu Georgescu, *op. cit.*; vezi și Claudia-Florentina Dobre, *Comunismul românesc*, în vol. Claudia-Florentina Dobre, Valeriu Antonovici, *op. cit.*, p. 236-237.

⁶ *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane* [înfră: *Sovietizarea României ...*], editori: Ioan Chipper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, București, Edit. Iconica, 1993, p. 52, 69; vezi și Radu Marin Mocanu, *România și armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*, vol. II, București, Arhivele Statului din România, 1995, p. 81; Dennis Deletant, *British Policy Towards Romania: 23 August 1944 – 6 March 1945* [înfră: *British Policy ...*], în vol. *** *6 martie 1945. Începuturile comunizării României*, București, Edit. Enciclopedică, 1995, p. 104 [înfră: *6 martie 1945...*]. Conform documentelor editate de către Radu Marin Mocanu, suma despăgubirilor de război pe care România trebuia să o achite Uniunii Sovietice era de trei sute de milioane de dolari la valoarea leului din 1938, nu din 1944, ceea ce însemna o creștere efectivă de aproape patru sau cinci ori a despăgubirilor. Plata acestora urma să se facă eșalonat, câte cincizeci de milioane de dolari pe an, din 1944 până în 1950. Radu Marin Mocanu, *op.cit.*, p. 108, 165-166, 210.

⁷ Cortland van Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946)*, traducere de Sorana Georgescu-Gorjan, Alina Petricel, București, Edit. Enciclopedică, 1997, p. 21, 169. Diplomaților occidentali, liderii PNȚ și PNL le prezentau situația României postbelice în termenii abstracți ai respectării democrației și a drepturilor omului, fără să amintească participarea României la războiul împotriva Uniunii Sovietice și fără să înțeleagă „că învingătorii erau, de fapt, sovieticii, care urmăreau să-i oblige pe cei învinși să plătească din plin și cât mai mult cu putință”. Vezi Dinu Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală, 1945. Documente diplomatice*, București, Edit. Enciclopedică, 1999, p. 31.

antisemite, xenofobe etc. Științific însă, nu există nicio scuză pentru preluarea necritică a unui astfel de discurs.

Revenind la Schuyler, acesta este îngrijorat de asemenea de lipsa de perspicacitate politică a lui Iuliu Maniu care îi propunea în vara anului 1945 nici mai mult nici mai puțin decât răsturnarea guvernului Groza⁸. Lipsa de rezonabilitate a PNT și starea de disconfort pe care o provocau liderii partidului occidentalilor erau reale; inclusiv Churchill a fost făcut să se simtă prost de către Maniu, atunci când acesta l-a întrebat fără ocolișuri și în mod repetat dacă are de gând să cedeze total România Uniunii Sovietice⁹. De fapt, argumentează Ion Alexandrescu, PNT ar fi urmărit declanșarea unui scandal politic intern de proporții care să conducă la ocuparea militară directă a țării de către Moscova, antrenând astfel reacții occidentale mai ferme, posibil chiar pe plan militar¹⁰. În plus, comuniștii locali nu uitaseră propensiunile legionare ale țărăniștilor în anii 1930, sprijinul direct acordat Gărzii de Fier de către PNT pentru a o orienta într-o direcție cât mai anticomunistă, motiv pentru care Pătrășcanu îl informa pe trimisul special al președintelui american Truman, Mark Ethridge, că PNT nu este indicat să ajungă la guvernare datorită atmosferei reacționare și antisovietice care predomină în partid. De aceeași părere era și Gheorghiu-Dej, care includea pe lista partidelor nefrecventabile și PNL¹¹. Însă, așa cum voi argumenta în continuare, PCR nu avea o poziție unitară în această privință.

La fel ca în perioada interbelică, politicienii români necomuniști manifestau pronunțate simpatii de dreapta și pretindeau mai mult de la occidentali decât puteau primi în condițiile obiective date¹². Generalul Rădescu, de exemplu, era un notoriu xenofob și antisemit, fapt care reiese și din declarațiile date cu prilejul incidentelor violente din februarie 1945, când afirma că „veneticii”, trădătorii și „ungurii” conduc România spre distrugere¹³. Dincolo de replica sovieticilor, care îl cataloghează pe Rădescu drept fascist și solicită schimbarea guvernului, avem de-a face fără doar și poate cu o mentalitate autoritară, cazonă, radical conservatoare, în niciun caz cu una democratică¹⁴. În plus,

⁸ Dinu Giurescu, *Imposibila încercare* ..., p. 126; subl.n.; vezi și p. 180; Vezi, de asemenea, Paul Quinlan, *op. cit.*, p. 135, și *România. Viața politică în documente, 1945*, editor Ioan Scurtu, Arhivele Statului din România, București, 1994, p. 305.

⁹ Dennis Deletant, *British Policy*..., p. 111.

¹⁰ Ion Alexandrescu, *Rolul tovarășilor de drum din guvernul Petru Groza în viziunea P.C.R.*, în vol. *6 martie 1945* ..., p. 133; T.A. Pokivailova, A. Y. Vyshinsky, *First Deputy Commisar for Foreign Affairs of the USSR, and the Establishment of the Groza Government*, în vol. *6 martie 1945* ..., p. 56.

¹¹ Ulrich Burger, *Misiunea Ethridge în România*, traducere de Florica Mateiaș și Raluca Schiau, București, Fundația Academia Civică, 2000, p. 165-166, 149; *Misiunile lui A.I. Vișinski în România. Documente secrete* [infra: *Misiunile lui A.I. Vișinski* ...], editor Radu Ciuceanu, traducere de Alexandru Bărlădeanu, Ioan Chiper, Florin Constantin, Vitalie Văratec, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1997, p. 231-235, 237-238, 245.

¹² Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 148.

¹³ *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 149-150; vezi și Claudiu Secașiu, *Serviciul de informații al P.C.R.; Secția a II-a Informații și Contrainformații din Cadrul Comandamentului Formațiunilor de Luptă Patriotice (F.L.P.) – Penetrarea Serviciilor Oficiale de Informații (23 august 1944 – 6 martie 1945)*, în vol. *6 martie 1945* ..., p. 155, respectiv Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 45.

¹⁴ Dinu Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Edit. ALL, 1996, p. 305-306; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, traducere de Ion Stanciu, București, Edit. Litera, 1994, p. 136.

faptul că Rădescu nu desfășurase toate trupele române împotriva celor naziste și păstrase cam 300 000 de soldați în țară, față de cei numai 120 000 de soldați trimiși să lupte împotriva Germaniei naziste alături de trupele sovietice li se părea suspect comandanților sovietici. Aceștia au argumentat că, după instaurarea guvernului Groza, situația s-a inversat, noul guvern trimițând 300.000 de soldați români alături de cei sovietici și implicându-se „mult mai activ decât predecesorul său în continuarea războiului”¹⁵.

Schuyler nu intenționa câtuși de puțin să mușamalizeze presiunile în direcția cenzurii făcute de comuniștii locali și îngreunarea apariției ziarelor opoziției sau să abată atenția de la incidentele violente provocate de echipele comuniste peste tot în țară, inclusiv asupra membrilor PNT și PNL din cabinetul Groza, Hațieganu și Romniceanu. Chiar și familia regală era anxioasă, regele Mihai primind amenințări cu moartea¹⁶. Și mai interesant, toate aceste observații proveneau de la o persoană cu formație cazonă, care critica de exemplu bunăvoința arătată de către francezi prizonierilor de război germani, în loc să îi pună la muncă forțată pentru reconstruirea țării și, în general, deplângea „alunecarea” Franței tot mai mult spre stânga, poate chiar spre comunism¹⁷. Nu este deci deloc greu să intuim preferințele ideologice ale generalului Schuyler, observator de altfel foarte atent și pertinent al meandrelor politice ale României postbelice. Așa cum xenofobia jurnalistului american Markham Reuben este afirmată explicit în cartea sa de impresii despre România, la fel de explicit pusă sub tăcere de către istoriografia postcomunistă. Aici, Reuben achiesează la stereotipul conform căruia cei mai „slugarnici”, „incompetenți” și leneși dintre cetățeni au ales să sprijine guvernul Groza; românii respectabili i-ar fi nimit, pe bună dreptate, consideră autorul, „țigani”¹⁸.

Rasializarea sărăciei nu este o noutate în discursurile drepte radicale, așa cum nu este o noutate nici faptul că PCR s-a bazat, în acea perioadă, pe minoritățile etnice și pe membri ai categoriilor sociale defavorizate pentru a guverna: într-o țară structural anticomunistă, de la elite la populație și invers, dar prin concursul direct al elitelor interbelice¹⁹, singurul mod de a face față presiunilor sovietice pentru o guvernare decentă, presiuni care se puteau transforma în dezamăgiri având consecințe îngrijorătoare, era acela de a se baza pe minoritățile care fie erau sărace (romi, majoritatea evreilor), fie suferiseră persecuții în timpul dictaturilor legionară și antonesciană (evrei, romi, bulgari, maghiari), fie persecutaseră la rândul lor populația din Ardealul de Nord în timpul ocupației horthyste (maghiari), fie făcuseră parte din Legiune și, la fel ca maghiarii cu simpatii pro-horthyste, căutau să se pună la adăpost de pedepsele binemeritate și să se facă utili unui regim politic aflat în curs de constituire și având nevoie disperată de orice fel de aliați²⁰. Nu este de deci de mirare că la jumătatea lunii martie, cu ocazia

¹⁵ Ulrich Burger, *op. cit.*, p. 134–135.

¹⁶ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 35, 241–244, 301–302, 313–314, 321–324, 347, 359–360, 365; Markham Reuben, *România sub jugul sovietic*, traducere de George Achim, București, Fundația Academia Civică, 1996, p. 213–214; Mihail Romniceanu, *Zece luni în guvernul Groza*, București, Jurnalul Literar, 2003.

¹⁷ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 291.

¹⁸ Markham Reuben, *op. cit.*, p. 382.

¹⁹ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 88.

²⁰ Vezi, pentru detalii, nu și pentru interpretare, Dumitru Șandru, *Comunizarea societății românești în anii 1944–1947*, București, Edit. Enciclopedică, 2007, p. 109–110; de asemenea, Ulrich Burger, *op. cit.*, p. 227.

festivităților de realipire a nordului Transilvaniei la România, desfășurate la Cluj, majoritatea participanților erau maghiari, aceștia cântând în limba maghiară și purtând drapelul oficial al statului vecin. Însuși Petru Groza, la încheierea festivităților, s-a adresat celor prezenți în limba maghiară²¹.

În același timp, datorită faptului că evreii erau asociați de către țărani și nu numai cu mișcarea comunistă, antisemitismul populației românești crește în perioada postbelică, considerându-se că evreii sunt responsabili pentru lipsurile asociate cu ajungerea comuniștilor la guvernare²². Dar, așa cum vom vedea, pe lângă confuzia și incompetența comuniștilor locali, cuplată cu temerea că nu se vor ridica la înălțimea așteptărilor sovietice, factorii fundamentali care au condus la contractarea economiei în acele vremuri sunt: pagubele produse de război, secetele prelungite din anii 1946 și 1947, respectiv întreținerea unui număr de câteva sute de mii de soldați ai Armatei Roșii din resursele deja împrăștiate ale populației. Față de 1938, anul de referință din interbelic, industria și agricultura scăzuseră la jumătate²³.

Cert este că până la impunerea guvernului Groza, americanii nu erau siguri de intențiile sovieticilor în România. După 6 martie 1945, încep să ia în calcul tot mai mult perspectiva sovietizării țării²⁴, fără a o cupla însă cu propria contribuție la acest deznodământ. Mai exact, schimbarea de optică din vara anului 1945, a avut loc cu ocazia unei conferințe ținute la Londra și având ca temă încheierea tratatelor de pace în Europa, conferință care anunța deja doctrina Truman și care i-a îngrijorat pe sovietici și pe comuniștii locali deopotrivă și s-a concretizat, la nivelul României, prin nerecunoașterea reprezentativității guvernului Groza, fapt care l-a încurajat pe monarh să declanșeze greva regală, după ce inițial, în mai 1945, regele Mihai era reticent în ceea ce privește schimbarea guvernului Groza²⁵. Pe scurt, administrația Truman nu mai recunoștea guvernele României, Bulgariei și Ungariei și argumenta că aceste state nu trebuie să intre în sfera de influență a niciuneia dintre marile puteri. Sovieticii au replicat că, dimpotrivă, guvernul Groza este reprezentativ, iar americanii și britanicii nu fac decât să intervină în mod nejustificat în politica internă românească²⁶. Aparent, la nivelul politicii internaționale globale, președintele Truman era nemulțumit de presiunile exercitate de sovietici asupra Iranului, a strâmtorilor Bosfor și Dardanele, respectiv asupra Greciei

²¹ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 71; vezi și, *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 166–167, 197–209, 263–266, 390–391; *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 105–106, 116–117, 153–154, 248–258, 567–568; *Misiunile lui A.I. Vișinski ...*, p. 186–187.

²² *Sovietizarea României ...*, p. 203–205.

²³ Henry L. Roberts, *Rumania. Political Problems of an Agrarian State*, North Haven, Archon Books, 1969, p. 315–317; Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 103–105; vezi și Ulrich Burger, *op. cit.*, p. 196–197; Gheorghe Onișoru, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România, (1944–1947)*, București, Fundația Academia Civică, 1996, p. 61, 67–68; *România. Viața politică în documente, 1947*, editor Ioan Scurtu, Arhivele Statului din România, București, 1994, p. 172.

²⁴ Mihail E. Ionescu, *6 martie 1945*, în vol. *6 martie 1945 ...*, p. 237–240, 243.

²⁵ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 118; vezi și Paul Quinlan, *op. cit.*, p. 136–149.

²⁶ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 170–180. Schuyler însuși pare nedumerit de această evoluție agresivă a politicii externe americane. Vezi și *Misiunile lui A.I. Vișinski ...* p. 189–190, respectiv Paul Quinlan, *op. cit.*, p. 127–134.

(deși Stalin respectase ferm partea sa de înțelegere cu Churchill și nu intervenise în Grecia; Tito în schimb o făcuse, ceea ce l-a determinat pe Stalin să îi atragă atenția că nu e momentul alienării puterilor occidentale). Truman contempla cu îngrijorare posibilitatea ca „infecția” comunistă să se extindă și în Europa occidentală, unde erau partide comuniste locale foarte puternice (Franța, Italia), din Turcia înspre Africa și din Iran înspre Asia, motiv pentru care a decis să adopte o poziție mai tranșantă în Balcani, în vederea descurajării ambițiilor geopolitice globale ale Moscovei²⁷. Ceea ce președintele american percepea drept ambiții nu era de fapt decât specularea unor oportunități; confrunțați cu intransigența occidentală, sovieticii și-au retras armatele din Iran și nu au mai pus presiune, prin Bulgaria, pe strâmtorile Bosfor și Dardanele. În același timp, este posibil să fi fost vorba și de motive electorale, Truman nefăcând decât să încerce să acumuleze capital de imagine în perspectiva viitoarelor alegeri prezidențiale din Statele Unite: „Opinia publică americană ar fi profund dezamăgită dacă, după toate sacrificiile făcute în acest război, ar trebui să vadă în această parte a lumii noi tiranii înlocuindu-le pe cele vechi.”²⁸

Un alt gest care i-a neliniștit pe sovietici a fost retragerea „lend-lease act” din 1941, prin care Washingtonul împrumuta în condiții foarte avantajoase sau efectiv dona bunuri statelor care înfruntau amenințarea nazistă, permițându-i astfel să rămână neutru, cel puțin până la incidentul de la Pearl Harbor din decembrie 1941. Marea Britanie și Uniunea Sovietică au fost principalii beneficiari ai acestui act legislativ. În mai 1945, președintele Truman retrace Uniunii Sovietice actul, privând-o de resurse importante și alimentându-i suspiciunile și neîncrederea în noua administrație americană²⁹.

Așa cum am amintit, guvernul Groza a fost remaniat finalmente în ianuarie 1946, greva regală a încetat, dar suspiciunile sovietice cum că americanii ar căuta să se eschiveze de la înțelegerea convenită la Ialta, nu. Acestea din urmă s-au amplificat, iar planul Marshall nu a făcut decât să îi întărească lui Stalin convingerea că trebuie să își consolideze firavele câștiguri geopolitice din Europa de Est urgent: politica globală americană devenea tot mai versatilă și mai periculoasă³⁰.

Chiar și așa, România nu era o prioritate pentru guvernul de la Washington. Rezultatul alegerilor din noiembrie 1946 nu este recunoscut de americani și britanici, dar aceștia nici nu își manifestă prea vizibil iritarea. În schimb, Romniceanu și Hațieganu părăsesc în semn de protest guvernul, care se va reconstitui după alegeri, precum în martie 1945, cu membri ai disidențelor partidelor istorice³¹. În 1947, când persecuțiile la adresa opoziției ating punctul culminant, reprezentanța americană de la București nu poate decât să recunoască situația disperată a opoziției și atât³².

²⁷ Roy Jenkins, *Truman*, London, William Collins Sons & Co., p. 100–101.

²⁸ Ulrich Burger, *op. cit.*, p. 174; vezi și Mihail E. Ionescu, *op. cit.*, p. 237–238.

²⁹ Nicolae Baciu, *op. cit.*, p. 161.

³⁰ Vezi Dan Cătănuș, *Comuniștii români și devierea de dreapta. Istoria unei afaceri de partid, 1940–1968*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2018, p. 51.

³¹ *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 494–500, 513–515, 518–519; *România în anticamera conferinței de pace de la Paris*, coord. Marin Radu Mocanu, București, Arhivele Naționale Române, 1996, p. 341–342.

³² *România. Viața politică în documente, 1947*, p. 211–214.

„Voi sunteți răspunzători de aceste încurcături”: perspectiva sovietică

Partidul Comunist din România era, din varii motive, cel mai subdezvoltat partid de acest gen din Europa de Est, pe locul următor, la o diferență totuși notabilă, situându-se Partidul Comunist Bulgar³³. Mai departe, România era și cea mai anticomunistă țară europeană, cu o structură agrară care propulsa inevitabil partide de tipul PNT, așa cum s-a întâmplat și în Polonia, Ungaria, Bulgaria și Finlanda. Nefiind o țară cu populație slavă, nu existau nici simpatii slavofile care să o apropie de Moscova. În sfârșit, geografic vorbind, era țara cea mai apropiată de Uniunea Sovietică (exceptând Finlanda), fiind de asemenea una dintre cele mai mari și mai pline de resurse (cu excepția Poloniei). La toate acestea dacă adăugăm, din nou, jafurile și atrocitățile comise de armata română pe teritoriile sovietice, avem piesele principale pentru înțelegerea unui puzzle geopolitic aproape tragic, în care, într-o formă sau alta, România nu putea evita subordonarea față de interesele sovietice. Chiar și așa, elita locală, am prezentat și voi mai insista asupra acestui aspect, a agravat în mod iresponsabil situația. Nu putem ști dacă sovieticii ar fi acceptat aici un regim politic asemănător cu cel al Finlandei, în cazul unei elite politice cooperante; destul de puțin probabil, pentru că România era relativ expusă influenței occidentale, chiar dacă nu la fel de expusă ca Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia. Însă proverbul rusesc – trebuie să știi cum să trăiești cu ursul în aceeași cușcă fără să te mănânce – avea rezonanțe importante pentru cazul românesc, rezonanțe rămase din păcate de neînțeles pentru partidele politice locale.

Spre deosebire de state ca Bulgaria, de exemplu, care nu invadase Uniunea Sovietică alături de forțele Axei și care avea o tradiție slavofilă veche, în România, Armata Roșie s-a comportat ca pe un teritoriu ocupat și a constituit totodată principalul sprijin politic pentru PCR, chiar dacă acest lucru nu era recunoscut la modul oficial. În ceea ce privește condițiile armistițiului cu România, despre care am amintit deja că diplomații occidentali nu le considerau excesive în lumina contribuției române la invadarea Uniunii Sovietice – sovieticii aveau motive întemeiate să se arate inflexibili, deși păreau uneori că înțeleg situația grea economică și climatică grea a țării din primii ani postbelici, măcar pentru a nu periclita îndeplinirea condițiilor de către partea română pe viitor³⁴.

Însă și în ceea ce privește comportamentul Armatei Roșii în România există niște nuanțe pe care istoriografia dominantă tinde să le scape din vedere. Și anume, pe lângă faptul că țara era considerată esențialmente una inamică și resentimentele soldaților sovietici față de cei români nu se puteau estompa atât de ușor, politica militară sovietică, ținând cont de situația economică efectiv catastrofală a Uniunii Sovietice, impunea

³³ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948–1965*, București, Edit. Humanitas, 2006, p. 42.

³⁴ *Misiunile lui A.I. Vișinski ...* p. 255–256. La una dintre solicitările de amânare și de reeșalonare a condițiilor armistițiului emisă de un reprezentant al militarilor români, omologul său sovietic a răspuns că peste tot în regiunile afectate de război se trăiește foarte greu: soluția sugerată, pentru care nu era însă momentul, a fost aceea a introducerii impozitului progresiv pe venit. Vezi *Misiunile lui A.I. Vișinski ...* p. 186.

supraviețuirea trupelor din resursele existente pe teritoriile în care ajungeau³⁵. Apoi, în România deveniseră preponderenți soldați sovietici recrutați pentru fidelitatea lor față de Stalin și organizarea politică din propria țară – în niciun caz pentru capacitățile lor administrative. În plus, România era pentru mulți soldați sovietici prima țară capitalistă pe care o întâlneau; formați încă din perioada copilăriei în cadrul unei intense propagande anticapitaliste, abrutizați de lipsuri severe și de agresiunea nazistă, nu este de mirare că o bună parte dintre aceștia au ales să se comporte cum s-au comportat³⁶. Mai departe, după 23 august 1944, în armata română au fost inițiate campanii de propagandă antisovietică, unii ofițeri și generali îndemnându-i pe soldați să se organizeze împotriva și chiar să atace trupele sovietice³⁷. Ținând cont de aceasta, divizia „Tudor Vladimirescu”, formată din prizonieri de război români din Uniunea Sovietică și având rolul de a contribui la instalarea noii ordini politice prin propagandă și eventual alături de echipele de șoc ale comuniștilor³⁸ –, nu mai apare ca o manevră reprobabilă a sovieticilor, ci ca un tip de practică militară generalizat în epocă, deși nu în aceeași măsură peste tot.

Și tot referitor la armată, sovieticii erau îngrijorați și, simultan, probabil că își făcuseră așteptări în ceea ce privește serviciile secrete militare românești. De o notorie flexibilitate politică în perioada interbelică, când partidele aflate la guvernare le spionau pe cele din opoziție și invers³⁹, serviciile secrete românești în general – Siguranța, nu numai cele militare, rămăneau în aceeași parametri definiții și în perioada postbelică. Mai exact, între 23 august 1944 și 6 martie 1945, atunci când presiunile Moscovei asupra României se amplifică, serviciile secrete militare oferă, se pare, cel mai bogat material informativ referitor la Uniunea Sovietică americanilor, întrecut doar de calitatea materialelor germane pe această temă⁴⁰.

Referitor la numărul foarte mare de soldați sovietici din statele est-europene postbelice, Sergiu Verona susține că acestea încercau să compenseze numeric avantajul nuclear american și voiau să evite, dacă ar fi fost cazul, surpriza confruntării cu o armată redutabilă, așa cum a fost cea nazistă. În conversațiile diplomatice cu partea occidentală, sovieticii încercau să diminueze numărul real al trupelor lor aflate pe teritoriile statelor din Europa Centrală și de Est. Britanicii estimau că în Europa de Est se aflau în 1950 2,8 milioane de soldați sovietici, iar americanii apreciau că Armata Roșie avea în total în 1947-1948 între patru și șase milioane de oameni⁴¹.

Chiar și în aceste condiții în care erau aspru pedepsiți pentru abaterile de la morala militară, soldații sovietici care atacă și jefuiesc civili români (mulți dintre ei dezertori)

³⁵ Maurice Pearton, *The Communization of the Economy*, în vol. *6 martie 1945...*, p. 134.

³⁶ *Ibidem*, p. 145; *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 246.

³⁷ T.A. Pokivailova, *op. cit.*, p. 57–58; Paul Quinlan, *op. cit.*, p. 123.

³⁸ Vezi Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, traducere de Cristina Pupeza și Ioana Gagea, Iași, Edit. Polirom, 2002.

³⁹ Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, București, Edit. RAO, 2019, p. 147.

⁴⁰ Cristian Troncotă, *Aspecte ale bătăliei desfășurate pe frontul secret al informațiilor înainte de instaurarea guvernului dr. Petru Groza*, în vol. *6 martie 1945...*, p. 286–287.

⁴¹ Sergiu Verona, *Military occupation and diplomacy. Soviet troops in Romania, 1944–1958*, Durham & London, Duke University Press, 1992, p. 43, 45–46.

sunt drastic sancționați, mergându-se uneori până la execuții. Au existat chiar și cazuri în care ofițerii sovietici au fost atacați de către caporalii pentru că fuseseră somați să înceteze jefuirea unor gospodării și terorizarea locuitorilor acestora. Pentru stoparea abuzurilor asupra populației locale au fost constituite echipe mixte sovieto-române, dar fără rezultate notabile. În sfârșit, o parte dintre infracțiuni erau comise de către români sau basarabeni îmbrăcați în uniforme sovietice, aceștia din urmă fiind mai aspru pedepsiți atunci când erau descoperiți decât soldații sovietici⁴². Este posibil ca unele dintre abuzurile Armatei Roșii să fi fost comise doar pentru a oferi Occidentului impresia că România este o țară neguvernabilă, în care nu are rost să se implice prea mult, însă aceasta nu este altceva decât o simplă speculație⁴³. Nu sunt însă speculații, ci fapte dovedite, alianțele ocazionale dintre jandarmii români și soldații sovietici pentru jefuirea civililor, antisemitismul jandarmilor români, care susțineau că membri ai minorității evreiești îi conduceau pe soldații sovietici la gospodăriile vecinilor cu care avuseseră probleme în trecut (chiar dacă au existat cazuri de acest gen, ele trebuie interpretate în lumina persecuțiilor la care au fost supuși evreii în timpul războiului, nu numai de către Germania nazistă, ci foarte mult și de către populații est-europene, ca cum ar fi polonezii, basarabeni sau românii); în sfârșit, s-a întâmplat și ca soldații sovietici să fie îmbătați cu bună știință de țărani români înainte de a se deda la practici de acest gen⁴⁴.

Într-un asemenea climat de ostilitate și suspiciune reciprocă, Armata Roșie intervine ocazional în viața politică internă, dar o face mai degrabă ca reacție la anumite evenimente locale. Și anume, manifestații ale partidelor istorice cu participare legionară, despre care vom mai discuta, sau proteste ale civililor, evident justificate, dar în cadrul cărora se trag focuri la întâmplare care alertează trupele sovietice, care, alături de trupele de șoc ale comuniștilor locali, abia așteaptă să intervină pentru a dispersa manifestațiile. Astfel de cazuri au avut loc în februarie 1945, precipitând reacția xenofobă a generalului Rădescu mai sus amintită, respectiv în opt noiembrie 1945, cu ocazia zilei onomastice a regelui, când au murit treisprezece oameni, iar în jur de o sută au fost răniți⁴⁵. Evident, s-a căutat cel mai mic pretext în ambele cazuri pentru împrăștierea rapidă a manifestațiilor care, în paranteză fie spus, au scandalat, cel puțin unii dintre ei, lozinci antisemite – dar, în ciuda victimizării opoziției, care susținea că aceste adunări populare erau spontane, mai ales cea din noiembrie 1945 – este foarte clar că a fost vorba de evenimente politice sau cel puțin infiltrate politic⁴⁶. Evenimente la fel de politice se organizau și de către FND, la care participanții erau recrutați în mare parte prin amenințări și șantaje, având indicații clare de a nu îl ovația pe rege sau pe Maniu⁴⁷.

⁴² Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 87; Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 131–132; Florin Stănescu, Dragoș Zamfirescu, *Ocupația sovietică în România. Documente, 1944–1946*, București, Edit. Vremea, 1998, p. 15, 30, 39, 45, 103, 190–192; Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 69.

⁴³ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 68–69, 72.

⁴⁴ Florin Stănescu, Dragoș Zamfirescu, *op. cit.*, p. 44, 114, 79–80, 81.

⁴⁵ Paul Quinlan, *op. cit.*, p. 145.

⁴⁶ *Misiunile lui A.I. Vișinski ...* p. 82, 122–126, 188–189, 208; *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 395–405, 444–449, 450–453; Dinu Giurescu, *Imposibila încercare ...*, p. 55–57, 62–65; Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, București, Edit. Universul & Calistrat Hogaș, 1992, p. 63.

⁴⁷ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 321–324.

Am amintit deja iritarea sovietică din vara anului 1945, când americanii și britanicii declară guvernul Groza nereprezentativ. Groza refuză să demisioneze, deși nu i se cere aceasta în mod explicit de către rege, și contracarează afirmând că guvernul pe care îl conduce este mai puternic și mai consolidat ca niciodată⁴⁸. De fapt, Groza ar fi demisionat dacă i s-ar fi solicitat de către Moscova să o facă, dar sovieticii se opun categoric prin vocea reprezentantului Uniunii Sovietice în Comisia Aliată de Control, generalul Susaikov: „După ce a făcut această declarație, Susaikov a spus că această atitudine va fi adusă la cunoștința primului ministru [sovietic – n.n.] și reprezentanților în Comisia Aliată de Control. A plecat apoi, dar s-a oprit din drum pentru a arunca o privire pătrunzătoare către un mic grup de consilieri ai regelui și pentru a le spune: «Voi sunteți răspunzători de aceste încurcături. Mulți dintre voi veți plânge curând cu lacrimi amare.»»⁴⁹

Același Susaikov era dezamăgit de comuniștii locali, considerați responsabili pentru guvernarea deficitară și dezastrul din economie⁵⁰. Nu sunt de acord însă cu Schuyler atunci când afirmă că sovieticii amplificau deliberat haosul economic și turbulențele sociale pentru a putea impune mai eficient un regim politic fidel intereselor moscovite⁵¹. Dimpotrivă, consider, pe urmele lui Maurice Pearton, că tocmai comuniștii locali aveau nevoie de dezordine pentru a pescui, vorba proverbului, în ape tulburi, a recruta cât mai mulți simpatizanți și a aduce populația la o stare de anxietate resemnată, iar asta numai până la un anumit punct, deoarece, în cele din urmă, erau constrânși să și guverneze; sovieticii aveau în schimb nevoie de ordine și predictibilitate pentru a fi siguri că România își achită despăgubirile de război pe care le datora Uniunii Sovietice⁵².

Câte ceva și despre celebrele sovromuri, înainte de a trece la subsecțiunea următoare. Companiile mixte sovieto-române – instrumente economice de acest gen au apărut și în alte state est-europene în acea perioadă – au reprezentat un mijloc legal de a extrage resurse de toate tipurile din România în favoarea Uniunii Sovietice, pe lângă datoriile care erau plătite în contul armistițiului. Presiunile puse de sovromuri asupra economiei românești postbelice, aflată deja într-o stare deplorabilă, au fost enorme. Acestea nu au fost desființate decât după moartea lui Stalin, unele continuând să funcționeze și până la jumătatea anilor 1950⁵³. Însă, afirmă Alexandru Iacob, membru al PCR în acele timpuri, „Sovromurile au jucat un rol hotărât negativ, dar au ridicat industria românească. Industria era la pământ, ei au impus să facem pentru prima dată nave, cazane etc., necesare sovieticilor.”⁵⁴

⁴⁸ Mihai Fătu, *op. cit.*, p. 177–248; *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 325–326, 334–335.

⁴⁹ Cortland van Schuyler, *op. cit.*, p. 182.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 264.

⁵¹ *Ibidem*, p. 267.

⁵² Maurice Pearton, *The Communization of the Economy*, în vol. *6 martie 1945...*, p. 140–141.

⁵³ Vezi Florian Banu, *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la SOVROM, (1936–1956)*, București, Edit. Nemira, 2004; Dinu Giurescu, *Imposibila încercare ...*, p. 181.

⁵⁴ *Confesiunile elitei comuniste ...*, vol. III, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2018, p. 234.

„Deși o țară mică, românii sunt cunoscuți mai de mult pentru ideile și marile lor pretenții ...”. Perspectiva comunistă locală și problema legionară

„... dar nu era de dorit ca ei să devină mărunții discordiei între Marile Puteri”, îi relatează lui Mark Ethridge Ana Pauker cu ocazia unei discuții purtate în toamna anului 1945⁵⁵. Reprezentantă emblematică a membrilor PCdR aflați la Moscova, Pauker a fost de asemenea o figură proeminentă a comunismului pe plan global. La fel ca Pătrășcanu, a intrat în conflict cu Gheorghiu-Dej și a fost până la urmă înlăturată din poziția de ministru de Externe, pe care se pare că nici nu și-a dorit să o ocupe în primul rând⁵⁶. Transformarea ei în liderul comuniștilor „moscoviți”, care ar fi avut misiunea de a sovietiza România, dar s-au lovit de opoziția comuniștilor „nativi”, români și patrioți, este falsă⁵⁷, în ciuda faptului că este acceptată de anumiți cercetători, dar și de numeroși protagoniști ai evenimentelor de atunci⁵⁸. Într-o biografie minuțioasă, rolul Anei Pauker în procesul de sovietizare al României este reconsiderat, aceasta opunându-se unei colectivizări prea rapide și încercând, în general, să atenueze impactul unor măsuri politice și economice oricum impopulare într-o țară sărăcită de război, frustrată de prezența Armatei Roșii și foarte refractară la ideologia comunistă⁵⁹. Poate că o altă departajare între comuniștii români, și anume între o facțiune pragmatică, administrativ orientată, și una mai aplecată spre probleme teoretice, ideologice, ar aduce clarificări suplimentare în această privință. Dan Cătănuș este convins că Gheorghiu-Dej făcea parte din prima categorie, iar Ana Pauker din a doua⁶⁰.

⁵⁵ Ulrich Burger, *op. cit.*, p. 173.

⁵⁶ Dumitru Lăcătușu, *Procesul Anei Pauker de la București și Craiova (27 februarie 1936 și 5 iunie – 7 iulie 1936)*, în vol. *Comuniștii înainte de comunism. Procese și condamnări ale ilegalistilor din România*, editor Adrian Cioroianu, București, Edit. Universității din București, 2014, p. 169–256; Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 48–49.

⁵⁷ Departajarea dintre comuniști „nativi” și comuniști „moscoviți” este falsă în primul rând pentru că tabelele nu erau omogene din punct de vedere etnic, deși erau ideologice, ambele fiind, cu specificitățile proprii, fidele Moscovei. Vezi Michael Shafir, *op. cit.*, p. 35; Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 331–332; Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 373–374; Emanuel Copilaș, *Istorie și politică, istoria ca politică. Ipostaze ale național-comunismului românesc*, București, Edit. Tritonic, București, 2018, p. 78–115.

⁵⁸ Cum ar fi Stephen Fischer-Galați, *The Communist Takeover of Rumania: A Function of Soviet Power*, în vol. *The Anatomy of Communist Takeovers*, ed. Thomas Taylor Hammond, New Haven, Yale University Press, 1975, p. 310–320; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Edit. Univers Enciclopedic, 2002, p. 445; Stephen Fischer-Galați, *The New Romania. From People's Democracy to Socialist Republic*, Cambridge, M.I.T. Press, 1967, p. 31. În rândul foștilor protagoniști ai evenimentelor, distincția este acceptată în diferite forme de către Gheorghe Gaston Marin, *Consemnări*, București, Edit. Semne, 2003, p. 128–129, 140–143; Gheorghe Apostol, *Eu și Gheorghiu-Dej*, Ediție de casă, regie proprie, 1998, p. 86–92; Chiar și Ana Pauker ar fi agreat această eronată dihotomie politică pentru a-și consolida o poziție politică de altfel incertă: Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 26, 45.

⁵⁹ Robert Levy, *op. cit.*; vezi și *Stenogramele ședințelor conducerii P.C.R., 23 septembrie 1944 – 26 martie 1945* [infra: *Stenogramele ședințelor conducerii P.C.R. ...*], editori: Radu Ciuceanu, Corneliu Mihail Lungu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Arhivele Naționale ale României, 2003, p. 93–96, 323, *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.* [infra: *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic ...*], editori: Camelia Moraru et alii, vol. IV, 1952, (partea II), București, Arhivele Naționale ale României, 2007, p. 34–35.

⁶⁰ Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 43–47.

Lucrurile sunt însă mai nuanțate decât par la prima vedere. Conform biografiei mai sus menționate a Anei Pauker, aceasta s-a dovedit foarte practică și perspicace atunci când a căutat să întârzie pe cât posibil colectivizarea agriculturii, substituindu-i întovărășirile agricole, o formă mai laxă de asociere. Deși era și el practic, în sensul că urmărea să transforme cât mai repede structura agricolă a țării într-una industrială sau măcar să atenueze asimetria dintre cele două părți pentru a crea o bază socială de putere pentru PCR, să crească PIB-ul și așa anemic al țării, respectiv să extragă, brusc și dureros, fără îndoială – o societate subdezvoltată, funcționând într-un regim neofeudal și cu o pauperitate extremă a marii majorități a populației – din starea în care se afla. În același timp, așa cum îi declara Liuba Chișinevschi, soția lui Iosif Chișinevschi, principalului ideolog al PMR până în 1957, când cade în dizgrație – lui Alexandru Șperco, este foarte posibil ca Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu, „moscoviții” acuzați în 1952 de deviere de dreapta, să fi căutat să protejeze România de ravagiile unui stalinism dezlanțuit, pe când Gheorghiu Dej, „nativul”, o „vindea” fără niciun fel de scrupule, acceptând și punând în aplicare fără nicio obiecție directivele sovietice⁶¹.

Ambii politicieni erau deci pragmatici și abili, chiar dacă, indiscutabil, Gheorghiu-Dej, care nu urmărea decât ciclul primar de studii, era foarte slab pregătit din punct de vedere teoretic. O confirmare în acest sens vine de la un fost membru de partid care s-a întors în România din Uniunea Sovietică după 23 august 1944: „ne-am dus împreună la o adunare pe linie sindicală – o aniversare etc., la care a vorbit Gheorghe Apostol – un fel de expunere-raport. În această expunere, Apostol a amintit despre cuvintele lui Lenin – că mișcarea muncitorească trebuie transformată în mișcare socialistă. Gheorghiu mă întreabă în șoaptă: «mișcarea muncitorească nu e mișcare socialistă?»⁶²

Dacă tot am început această subsecțiune cu prima femeie ministru de Externe din lume, să continuăm cu opinia acesteia referitoare la România în timpul celui de Al Doilea Război Mondial:

„Ca nicio țară din Europa, de când există România Mare, duce o politică de vrăjmășie împotriva Uniunii Sovietice, o politică din cele mai reacționare. De ce? [...] Pentru că România, cu pretențiile enorme pe care le are, pretenții mirositoare a imperialism, este totuși o țară înapoiată din punct de vedere capitalist și de aici o serie întreagă de contraziceri puternice. Avem clase stăpânitoare din cele mai reacționare, pentru că avem mase care au nevoie de regimul cel mai democratic. Masele țărănești numeroase, sărace ca nicăieri în Europa și un proletariat din cele mai exploatare și de aici, ca o contramăsură, burghezia și moșierimea și regimul cel mai reacționar. [...]

⁶¹ *Confesiunile elitei comuniste ...*, vol. II, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2016, p. 80. Gheorghiu-Dej se temea de sovietici, p. 79, 162, dar în același timp dezvolta sentimente antisovietice durabile. Vezi Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, București, Edit. Curtea Veche, 2008, p. 263–265. Pentru relațiile dintre Dej și Stalin, vezi *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin, 1944–1952*, editori: Dan Cătănuș, Vasile Buga, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012; de menționat că liderul comunist român a dat dovadă de abilitate politică și a atras atenția în mai multe cazuri că imaginea sa nu trebuie exacerbata propagandistic în detrimentul imaginii lui Stalin. Vezi *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic ...*, vol. V, 1953, editori: Camelia Moraru, Constantin Moraru, București, Arhivele Naționale ale României, 2012, p. 159, și Elis Pleșa, *Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cultul personalității, (1945–1965)*, Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2015.

⁶² *Confesiunile elitei comuniste ...*, vol. III, p. 325.

războiul împotriva Uniunii Sovietice își avea logica lui, în teama permanentă a claselor stăpânitoare din România de vecinătatea cu Uniunea Sovietică. După ce avea butoiul plin cu pulbere în țară, muncitori și țărani permanent nemulțumiți, și pofta de câștiguri noi, de pământuri noi, de bogății noi [...]. Mă rog, România a contat să meargă cu alți aliați în război, dar, neavând încotro, a mers și cu dracul, cu Germania. Așa stând lucrurile, socotind cu faptul că la începutul războiului, avantajele erau pe tavă: Transnistria, Odessa, jaf, îmbogățire, afaceri cu nemții, care la început n-au prea făcut afaceri, dar după Stalingrad au început să dea cât mai mult os de ros, ca să-și păstreze aliații, aliați care aveau petrol, grâne și carne de tun.”⁶³

După ce „osul” s-a consumat, finalmente, liderii partidelor istorice au căutat să scoată România din război „pe o cale demnă de conducătorii burgheziei românești: era o credință a lor că se va produce o spărtură în Coaliția antihitleristă și că, prin această spărtură, ei se vor strecura, și cu sacul plin. Căci în această spărtură ei vor trece de partea Angliei, și vor mai obține și ceva avantaje.”⁶⁴ Duplicitatea partidelor istorice, pe care am cunoscut-o încă din perioada interbelică, deși ea se suprapune practic peste formarea României moderne, nu mai era un secret pentru nimeni. În această privință, opiniile comuniștilor locali și ale celor sovietici coincideau: „Când trec vârful burgheziei române, vârfulurile așa-ziselor partide democratice la o formare de front împotriva lui Antonescu ? Trec când ștreangul le este de gât, când Armata Roșie este gata să pornească spre București. Sar în barcă, înainte de a părăsi barca malul.”⁶⁵ Spre apărarea PNT și a PNL, 23 august 1944 a avantajat mult mai mult societatea românească și situația postbelică a României; dacă ar fi luptat până la capăt alături de Germania nazistă, era foarte probabil ca sovieticii să trateze populația și mai nemilos, iar situația economică să devină, oricât de greu ar fi de imaginat asta, și mai dificilă decât a fost în cele din urmă. Ungaria vecină a experimentat această ingrată situație, iar sărăcia și disperarea populației erau mai pronunțate aici decât în România⁶⁶. Însă Ana Pauker ar fi preferat ca trupele sovietice să elibereze Bucureștiul în absența unui 23 august 1944, deoarece un astfel de deznodământ ar fi avantajat-o politic în raport cu aripa locală a PCR⁶⁷.

Deși o forță politică slabă, comuniștii locali aveau totuși capacități logistice și organizatorice importante, în special la București, unde reușeau să mobilizeze zeci de mii de oameni pentru a protesta împotriva opoziției⁶⁸. O bună organizare a fost necesară și pentru asigurarea evadării lui Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol și alții de la penitenciarul din Târgu Jiu înainte de 23 august 1944, deși au apărut probleme pe parcurs⁶⁹.

⁶³ *Partidul Comunist din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, editor: Alina Tudor-Pavelescu, București, Arhivele Naționale ale României, 2003, p. 368–369.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 369.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 370.

⁶⁶ Cortland van Schuyler, *op. cit.*

⁶⁷ Emanuel Copilaș, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, Iași, Edit. Institutul European, 2012, p. 114–135.

⁶⁸ Henry Roberts, *op. cit.*, p. 261–264.

⁶⁹ Dumitru Lăcătușu, «Fuga spre putere». *Evadarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu-Jiu*, în vol. *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, coord. Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea, Iași, Edit. Polirom, 2012, p. 76–101.

În toată criza economică și politică emblematică pentru intervalul 1945-1947, guvernul Groza a luat și măsuri eficiente. În primul rând, combaterea speculei cu produse de consum⁷⁰, aceasta fiind crescută atât din cauza penuriei de fond și a secetei prelungite deja amintite, cât și datorită inflației create de sovietici prin intermediul rublei. Soldații sovietici achitau orice produse doreau cu ruble sau cu bonuri valorice având o legalitate cel puțin incertă, iar statul român era obligat să returneze aceste ruble statului sovietic. Rubla aproape că a dublat masa monetară aflată în circulație în țară, diminuând drastic valoarea leului care, în timpul guvernării Groza, a ajuns și la neverosimilul raport de zece milioane pentru un dolar⁷¹.

Apoi, în 1945 sunt expropriate proprietățile agricole de peste 50 de hectare, fapt apreciat de către țărani sărăciți de război⁷². Chiar și colectivizarea demarată în 1948, cu toată subordonarea violentă a țăranilor față de stat și sincoparea imaginarii antropologic al acestora, ferm ancorat în tradiția individualistă a posesiei de pământ, a fost benefică pentru păturile rurale cele mai paupere și a permis totodată mecanizarea și modernizarea agriculturii, crescând foarte mult productivitatea în domeniu⁷³.

Numărul membrilor PCR crește exponențial după război, ajungând la 720.000 în 1948. În acel an partidul începe însă să fie „epurat” la inițiativa lui Gheorghiu-Dej, pierzând aproximativ 192.000 de membri la finalul acestei campanii. Inițiativa permite facțiunii dejiste să se întărească în raport cu cea paukeristă, mai adăugându-se astfel o piesă la dosarul viitorului conflict politic din 1952. Odată procesul de verificare al membrilor de partid încheiat în 1950, s-au stabilit următoarele: din 913.027 membri de partid verificați, 98,24% intraseră în partid după instaurarea guvernului Groza. În ceea ce privește componența socială a partidului, lucrurile stau în felul următor: 35,25% țărani, 38,52% muncitori, 26,23% intelectuali și funcționari din mediul urban. Politic, 11,72% fuseseră membri în trecut ai partidelor istorice, în special PNT și Garda de Fier (2,88%)⁷⁴.

În această situație, PCR nu putea avea încredere în majoritatea membrilor săi, darămite în restul societății. Însă trebuie menționat faptul că înscrierile în partid de după 23 august 1944 și mai ales după 6 martie 1945 nu s-au făcut numai din arivism, ci și din convingere, mulți simpatizanți ai stângii alegând să nu riște să-și afirme simpatiile politice în interbelic, mai ales cu un partid comunist fățiș antinațional și unul socialist împins în irelevanță de combinația dintre țărănism și legionarism din a doua jumătate a anilor 1930. Altfel spus, „în societatea românească exista o dorință de reînnoire, pe care Partidul Comunist a știut să o valorifice în folosul său.”⁷⁵ Chiar și așa, conchide în perspectivă sociologul marxist Henri H. Stahl, „oportuniștii” au predominat indiscutabil.

⁷⁰ *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 455–456.

⁷¹ Markham Reuben, *op. cit.*, p. 383.

⁷² Henry Roberts, *op. cit.*, p. 315–317.

⁷³ Gail Kligman, Katherine Verdery, *Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii în România (1949–1962)*, Iași, Edit. Polirom, 2015; *Istoria socială a României*, coord. Cătălin Zamfir, București, Edit. Academiei Române, 2018, p. 130.

⁷⁴ Nicoleta Ionescu-Gură, *Verificarea membrilor Partidului Muncitoresc Român*, în vol. *Arhivele Securității*, București, Edit. Nemira, 2004, p. 326–348; vezi și *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 390–391.

⁷⁵ Vezi *România. Viața politică în documente, 1947*, p. 809.

Iată un citat interesant, care ne va ajuta să aprofundăm relația dintre Legiune și PCR în paginile următoare:

„[...] așa de bine se aseamănă Legiunea cu comunismul [sic !], încât este uluitor. Același lucru! Cu o deosebire. Foarte importantă. Anume aceea că Legiunea a fost într-adevăr un curent de mistică populară, colectivă. Nu se poate nega acest lucru. Pe când dincolo, nu. Comunismul a fost o adunătură de ... din asta ..., cum să spun eu ..., de lichele. De oameni care s-au transformat dintr-o zi pe alta, în comuniști, în dorința ca să le meargă bine. Atât. Pentru că comuniști [sic !] comuniști, am cunoscut și d-ăia – au existat. Belu Zilber nu poate să spuie nimeni că n-ar fi fost comunist adevărat. Lucrețiu Pătrășcanu că n-ar fi fost comunist adevărat, și încă vreo câțiva, care mi-au fost buni prieteni ... dar masa mare era o masă de lichele. Pe când dincolo, la legionari ... au fost câțiva legionari care au crezut, dar o masă întreagă care a crezut și ea. Era mistică populară.”⁷⁶

Făcând abstracție de abordarea suprastructurală, deloc marxistă a problemei, așa cum reiese ea din acest citat –, se constată încă un motiv de îngrijorare pentru PCR. Un partid foarte vocal propagandistic, și care utilizează discursiv violența pentru a recrea societatea în conformitate cu propria logică a echivalenței, nu doar pentru a se detașa represiv de ea ca s-o țină mai bine sub control⁷⁷ – un astfel de partid care este literalmente înconjurat de poziționări ostile sau cel puțin apatice, așteptând momentul potrivit pentru a deveni ostile – nu poate avea încredere nici măcar în sine însuși. O astfel de nesiguranță profundă induce aproape la fel de inevitabil un autoritarism profund mai ales că, întocmai ca omologii lor sovietici, liderii PCR nu fuseseră niciodată democrați în sensul occidental, liberal-social-democrat al termenului. Singura lor experiență democratică, mă refer la cei care nu au ieșit din țară până după 23 august 1945, a constituit-o „democrația” interbelică, iar principală școală politică, „universitatea”, așa cum era ocazional numită închisoarea, în care majoritatea își petrecuseră o bună parte a vieții de adult. Comuniștii sovietici la fel: dincolo de propaganda în sine, care putea să fie sau nu convingătoare într-o anumită măsură, au existat invaziile militare și presiunile economice ale Occidentului din primele două decenii de existență ale Uniunii Sovietice, care au lăsat urme adânci în conștiința politică populară, nu numai în cea a elitei bolșevice și ulterior staliniste.

Acest PCR fragil, susținut masiv de sovietici, aspect care inducea frustrări destul de serioase de ambele părți – se vedea nevoit să găsească un modus vivendi cu marea masă a legionarilor fanatici pentru care perioada postbelică fusese la rândul ei una de încercări și de incertitudini. Aflat în exil în Viena, iar după înaintarea frontului sovietic, refugiat sub nume false în diferite alte state europene, fostul lider legionar Horia Sima îi încurajează pe membrii organizației din România să se înscrie în PNT, ocazional și în

⁷⁶ Zoltán Rostás, *Monografia ca utopie. Interviu cu Henri H. Stahl*, București, Edit. Paideia, 2000, p. 225–226.

⁷⁷ Kevin Adamson, *Discourses of Violence and the Ideological Strategies of the Romanian Communist Party, 1944–1953*, „East European Politics and Societies”, vol. XXI, nr. 4, 2007, p. 559–587.

PCR⁷⁸. Documente recent publicate ale discuțiilor dintre membrii conducerii PCR arată că și aceștia făceau eforturi să îi coopteze pe legionari, respectiv pe alți membri ai unor organizații maghiare prohorthyste din Transilvania, cel puțin pe cei care nu avuseseră funcții în mișcare, nu erau prea compromiși și erau recuperabili din punct de vedere politic. Atât Ana Pauker⁷⁹, cât și Gheorghiu-Dej s-au pronunțat explicit în acest sens. Iată ce declara Dej în 1951:

„Aici trebuie văzut câți legionari avem în organizația de partid și ce facem cu ei, ce reprezintă ei față de toată masa. Probabil că este număr [sic !] destul de important. Trebuie văzut care dintre ei au avut rol de conducere sau au luat parte la anumite acțiuni. În general, nu putem primi și ține în partid pe foști legionari decât în mod excepțional. Pentru aceasta trebuie să fi dat dovezi peste dovezi; cu atât mai puțin în conducerea organizației. Avem unii care cu mult înainte de 23 august [1944 – n.n.], au venit spre noi; pe alții care n-au avut roluri așa mari în organizațiile fasciste, am reușit să-i reeducăm. Cu toate acestea, din când în când, influența educației pe care au primit-o pe timpuri în organizația fascistă străbate și apar iar manifestări caracteristice legionarilor. Oricând li se pot adresa foști camarazi cu anumite rugăminți, mâna nu le este destul de tare când trebuie să lovească în foștii lor camarazi. Este o chestiune foarte grea. Iată de ce trebuie bine cunoscute organizațiile de bază, cunoscuți membrii organizațiilor de bază, ținută evidența elementelor care au fost cândva în diferite organizații cu caracter fascist, sionist, căci cam toți sunt o familie.”⁸⁰

Dincolo de antisemitismul voalat de care dă dovadă și Dej, antisemitism ca ideologie populară generalizată care va ieși pregnant în evidență în rândurile partidelor comuniste est-europene și ale celui sovietic exact în perioada de început a anilor 1950 – problema legionară este sensibilă și în 1951, când republica populară avea deja trei ani de la instaurare. Cu atât mai sensibilă este problema între 1945 și 1947, când PNT, de departe cel mai popular partid politic, având un lider charismatic pe măsură (Maniu), începe să primească în rândurile sale foști legionari⁸¹, deși nu se arată prea dornic să o facă, cel puțin nu oficial. În 1953, anchetată fiind de către o comisie de partid care îi reproșa în mod unilateral că a deschis „porțile” partidului pentru legionari, când de fapt fusese, așa cum am văzut, o decizie colectivă a conducerii PCR – aceasta a răspuns franc:

⁷⁸ *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 188, 302, 346; *Misiunile lui A.I. Vișinski ...* p. 143–144.

⁷⁹ *Stenogramele ședințelor conducerii PCR ...*, p. 219–220, 224, 324–325. „Trebuie să între elemente noi, sânge nou în partidul nostru, trebuie să fierbem mereu, pentru că în această situație suntem noi. Aceasta este una dintre problemele principale, după problema agrară pe care trebuie să o rezolvăm noi”, p. 220. După declanșarea campaniei de verificare a membrilor PMR din 1948, Ana Pauker împreună cu „moscoviții” – semnificativ gol deosebit de util în contextul luptelor pentru acapararea puterii în partid – au fost responsabilizați unilateral pentru cooptarea de legionari în PMR. *Vezi, Dosarul Ana Pauker*, vol. I-II, editori: Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, București, Edit. Nemira, 2006, p. 179–180 (vol. I), respectiv, p. 139 (vol. II).

⁸⁰ *Stenogramele Ședințelor Biroului Politic ...*, vol. III, 1950–1951, Arhivele Naționale ale României, București, 2004, p. 610.

⁸¹ *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 104–105, 115–116.

o făcuse „«pentru a împiedica P.N.Ț. să utilizeze în scopurile sale masa celor ce fuseseră înscrși în Garda de Fier»⁸².

Nu numai PCR era fragil, ci și FND. În cadrul său, premierul Groza era nemulțumit pentru că la nivel local, organizațiile comuniste le ignorau sau le făceau tot felul de șicane organizațiilor Frontului Plugarilor. FND nu acționa deci ca un autentic front, ci ca un fel de camuflaj organizatoric pentru PCR, având o existență aproape simbolică⁸³.

Legionarii înșiși căutau să submineze, independent sau din interiorul noilor partide politice în care se înscriau, ordinea postbelică din România. Iar în perioada în care s-au aflat la guvernare, mai exact în 1941, au încercat la rândul lor să recruteze comuniști, dar au fost refuzați⁸⁴. Au existat chiar comploturi care au vizat readucerea țării în alianța cu Axa la începutul anului 1945 prin dinamitarea frontului sovietic din interior și eventuala prăbușire a acestuia. Mai mult fanteziste decât fezabile, acestea au eșuat⁸⁵. Ulterior, chiar și în interiorul PCR, unii legionari au constituit rețele care urmăreau obiective proprii, spionând sau făcând speculă financiară și cu diferite tipuri de produse⁸⁶. Apoi, în cazul represiviunilor și al crimelor din închisori, legionarii au jucat și aici un rol central. Conform lui Eugen Bantea, membru de partid cu funcții în cadrul Armatei în anii 1950,

„Legionarii au creat în închisori o organizație O.D.C.C. – Organizația Deținuților cu Convingeri Comuniste. S-a constatat la proces că e o manevră a Gărzii de Fier, ca să îndrume Securitatea pe o pistă greșită și să-și acopere activitatea. Practic, pe baza unei hotărâri a Securității, închisorile politice (*nu toate*) au fost predate pe mâna O.D.C.C. Au fost făcute niște monstruoziități care au speriat și Securitatea. Securității din închisori nu aveau voie nici ei să intre peste legionarii care torturau. Aceștia descopereau tot felul de amănunte – că un anume ofițer de Securitate avea rude chiaburi etc.»⁸⁷

Emilian Angheliu, sindicalist și fost ministru adjunct al Industriei în 1948, condamnat ulterior în 1952 pentru zece ani pentru „răspândire de publicații interzise”⁸⁸, își amintește și el:

„A reieșit că legionarii urmăreau, pe de o parte, compromiterea regimului, apărând că operează în numele partidului și al statului (M.A.I.), că reprezintă partidul și statul. Pe de altă parte, ei căutau să extindă cât mai mult masa celor supuși represiviunii. Prin declarațiile smulse, ei implicau mii de oameni, care erau arestați.

⁸² Apud. Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948–1950: transformări instituționale*, București, Edit. BIC ALL, 2005, p. 211–212; Vezi și *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 101.

⁸³ *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 411–412.

⁸⁴ *Partidul Comunist din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, p. 173, 253.

⁸⁵ Florin Constantiniu, *Prima încercare de scoatere a Armatei Roșii din România*, în vol. 6 *martie 1945...*, p. 288–294; *Misiunile lui A.I. Vișinski ...* p. 157–159.

⁸⁶ *Confesiunile elitei comuniste ...*, vol. II, p. 233, 268.

⁸⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 126.

⁸⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 45.

Aceștia erau cercetați de M.A.I. și trimiși [...] în închisoare. Aici erau iarăși preluați de legionari, care storceau de la ei mii de alte nume. Indicațiile, ei le-au primit prin Aiud [închisoarea de la – n.n.] de la secretarul general al Mișcării Legionare, Pătrașcu [Nicolae – n.n.], venit în țară clandestin, care a luat legătura cu ei la o vie pe care o lucrau deținuții legionari la Aiud, unde a avut loc ședința conspirativă.”⁸⁹

Un amănunt important: interviurile lui Alexandru Șiperco au fost făcute în exclusivitate înainte de 1989, clandestin și fără absolut nicio miză politică; este puțin probabil ca protagoniștii să fi mințit deliberat, deși este posibil să fi recosmetizat cât de cât „faptele”. Cert este că atât legionarii, cât și comuniștii au încercat să se folosească sau efectiv s-au folosit reciproc, dar, în ceea ce privește aspectele carcerale reprobabile, responsabilitatea individuală aparține în primul rând legionarilor, așa cum responsabilitatea sistemică aparține regimului dejist aflat în plină fază de consolidare postcapitalistă. Nu în ultimul rând, inițiativa de a tortura a pornit din partea deținuților, nu a conducerilor închisorilor sau a Ministerului de Interne⁹⁰.

Pe cale de consecință, în acele vremuri tulburi, pentru a fi ținuti sub control, utilizați politic și reeducați ideologic, dacă era cazul, și pentru PNTJ nu prea era – legionarii erau deosebit de utili și pentru echipele de șoc comuniste, respectiv pentru „gărzile Maniu”, echipe de șoc țărăniști care agresau ocazional populația maghiară din Transilvania, dar de care liderul PNTJ se disocia public, deși acestea existau și acționau fără doar și poate⁹¹. Fiind nevoit să recurgă la forțe politice compromise pentru a se întări politic, așa cum am amintit, PCR nu își putea permite să fie prea pretențios în privința noilor săi membri. Odată guvernarea comunistă consolidată în 1948, în același an a început și campania de epurare a partidului, operată atât din rațiuni principiale, cât mai ales din rațiuni politice, Dej căutând deja să o marginalizeze pe Ana Pauker în partid.

In summa, comuniștii locali nu au fost deloc forța monolitică impenitentă având ca unic obiectiv distrugerea „democrației” și a societății românești, așa cum nici despre

⁸⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 89–90.

⁹⁰ Vezi complexul și elaboratul studiu al lui Mihai Demetriade, *Istoricul Serviciului de Contrainformații Penitenciare, (1949–1967)*, „Caietele CNSAS”, nr. 2, vol. XVI, 2017, p. 7–180. În altă ordine de idei, în 1946 a avut loc un episod violent în care a fost implicat Gheorghiu-Dej: s-au tras focuri de armă din și asupra automobilului în care călătorea secretarul general al PCR, aproape de București, lângă o pădure. Cei care au încercat să oprească automobilul erau îmbrăcați în uniforme militare, dar, fiind noapte, pasagerii automobilului nu au putut distinge dacă era vorba de uniforme sovietice sau românești. „Eu sunt convins, tovarăși, că aici erau amestecați și legionarii”, afirma Dej cu ocazia unei ședințe a Biroului Politic al PMR din 1961. „Noi am prins pe mulți îmbrăcați în haine militare, fie române, fie sovietice”; *Dosarul Ana Pauker*, vol. II, p. 26–27.

⁹¹ Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuri și Adăugiri, 1946*, București, Edit. Floarea Darurilor, 1998, p. 271–271; *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 214. În 1947, mult slăbite desigur în raport cu prestața lor anterioară, gărzile Maniu erau alcătuite din studenți, funcționari, șomeri sau pensionari, mici meseriași și țărani; *România. Viața politică în documente, 1947*, p. 186. Referitor la colaborarea dintre legionari și comuniști, premierul Groza o caracteriza în stilul său colocvial și savuros după cum urmează: ce-a fost verde se face roșu, dar ce e roșu nu se mai face verde niciodată (citată din memorie). Vezi Dorin-Liviu Bîțoi, *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*, București, Edit. Compania, 2004.

sovietici nu se poate spune așa ceva, deși se spune și, mai ales, se scrie. Situația era extrem de complicată, volatilă, incertă, fiecare parte căutând, în ciuda poziționărilor formale, fie să își atenueze mefiența și anxietatea în raport cu celelalte (comuniști locali vs. sovietici), fie să le subordoneze până la integrare (comuniști locali vs. partide istorice și legionari; partide istorice vs. legionari).

Concluzii: sovietizarea ca proces neplanificat și discontinuu

Imediat după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, România a avut fără doar și poate un regim politic democratic. Foarte interesant, această calitate democratică era recunoscută și de puterile occidentale, chiar dacă simultan considerată ca fiind pe o pantă descendentă –, și de către Uniunea Sovietică, pentru care democrația românească progresa, nu regresa. Să fie aici doar un simplu joc de cuvinte, o fantasmagorie ideologică revoltătoare, numai bună de aruncat la gunoi?

Desigur, după 1947 se constată un regres accentuat al pluralismului politic și, odată cu el, o indiscutabilă diminuare a democrației pe filieră procedurală. Unii i-ar spune dispariție, dar încă nu este cazul. Cel mai corect ar fi să punem problema în termenii unei transformări de anvergură. Odată cu gravele dezechilibre provocate de război, de seceta prelungită din 1945 și 1946, de despăgubirile plătite sovieticilor, de staționarea trupelor sovietice în țară, de sovromuri – cât de cât depășite, a fost demarat un amplu proces de creare a unei piețe interne prin intermediul dezvoltării sectorului construcțiilor⁹². În acest fel, subdezvoltarea interbelică moștenită direct din ceea ce Constantin Dobrogeanu-Gherea numea neoiobăgia secolului XIX este finalmente lichidată. Costurile sunt mari, iar represiunea politică deosebit de dură. Să nu uităm însă că opoziția, în special grupurile armate ale rezistenței anticomuniste din munți, este alcătuită preponderent din legionari sau din grupuri cu ideologii de dreapta radicală care trec printr-un proces de osmoză ideologică, în care elementele discursive centrale sunt lupta până la sacrificiu cu ateismul comunist, redobândirea și repurificarea țării⁹³, refacerea eventual, dacă s-ar fi putut, a vechii axe Roma-Berlin-Tokyo. Mistica legionară infuzase din plin aceste grupuri răzlețe de insurgenți în timp ce, în închisori, legionarii privați de libertate luptau și ei mai degrabă împotriva decât în favoarea comunismului din interior, torturând, adunând informații și stând în expectativă. „S-au organizat sub nasul nostru”⁹⁴, așa cum plastic se exprima colonelul de Securitate Mișu Dulgheru, chiar dacă retrospectiv, s-au organizat degeaba. Chiar și la începutul anilor 1950, odată cu izbucnirea războiului din Coreea și cu trecerea Israelului în tabăra occidentală, regimurile comuniste est-europene erau departe de a fi consolidate.

⁹² Norbert Petrovici, *Zona urbană. O economie politică a socialismului românesc*, Cluj-Napoca, Edit. Tact, , 2017.

⁹³ William Totok, Elena-Irina Macovei, *Între mit și bagatelizare. Despre reconsiderarea critică a trecutului, Ion Gavrilă Ogoranu și rezistența armată anticomunistă din România*, Iași, Edit. Polirom, 2016.

⁹⁴ *Confesiunile elitei comuniste ...*, vol. II, p. 268.

La șapte decenii de când a fost publicată pentru prima dată, concluzia cărții lui Henry Roberts, *Romania. Political problems of an agrarian state*, este mai actuală ca niciodată. Comunismul a venit simultan cu trei componente care lipseau în contextul românesc: industrializare, egalitarism și dezvoltare prin forțe proprii. Guvernul Groza și ulterior guvernarea comunistă de-a lungul întregului deceniu 1950-1960 nu a fost, în contextul istoric est-european al intervenției și ocupației de către mari puteri a teritoriilor din regiune, ceva ieșit din comun. A reușit însă ceva ieșit din comun, cel puțin pentru România: scoaterea unei societăți tradiționaliste și ostile din starea de subdezvoltare pe care o cunoscuse până atunci. Liberalii au mers pe mâna industrializării și au neglijat egalitarismul, transformându-se într-o oligarhie care a devenit pepiniera dictaturii carliste și mai apoi antonesciene. Țărăniștii au mers pe mâna unui egalitarism popular care nu implica însă industrializarea, pe care o percepeau ca pe o formă de violență modernă, evitabilă la adresa unei societăți în esență arhaice, nepregătită pentru un asemenea proiect. În sfârșit, legionarii au urmat dintotdeauna o regretabilă direcție extremistă și au reușit să tragă mult prea multă lume după ei, în timp ce social-democrații nu au fost capabili să reconcilieze imperativele industrializării, în care credeau, cu structura de clasă a unei societăți preponderent agrare⁹⁵.

⁹⁵ Henry Roberts, *op. cit.*, p. 329.